

Kulturminnenotat

Sanering av planoverganger Grønland-Våler, PlanID 3419_2023001

Formålet med denne detaljreguleringsplanen er å legge til rette for sanering av fire planoverganger og sikring av en bom på strekningen mellom Grønland og Våler i Våler kommune, for å oppnå sikker kryssing av jernbanen. I tillegg ønskes det å tilrettelegge for adkomst til berørte eiendommer fra fylkesvei 2116 via Kavlerudsvegen.

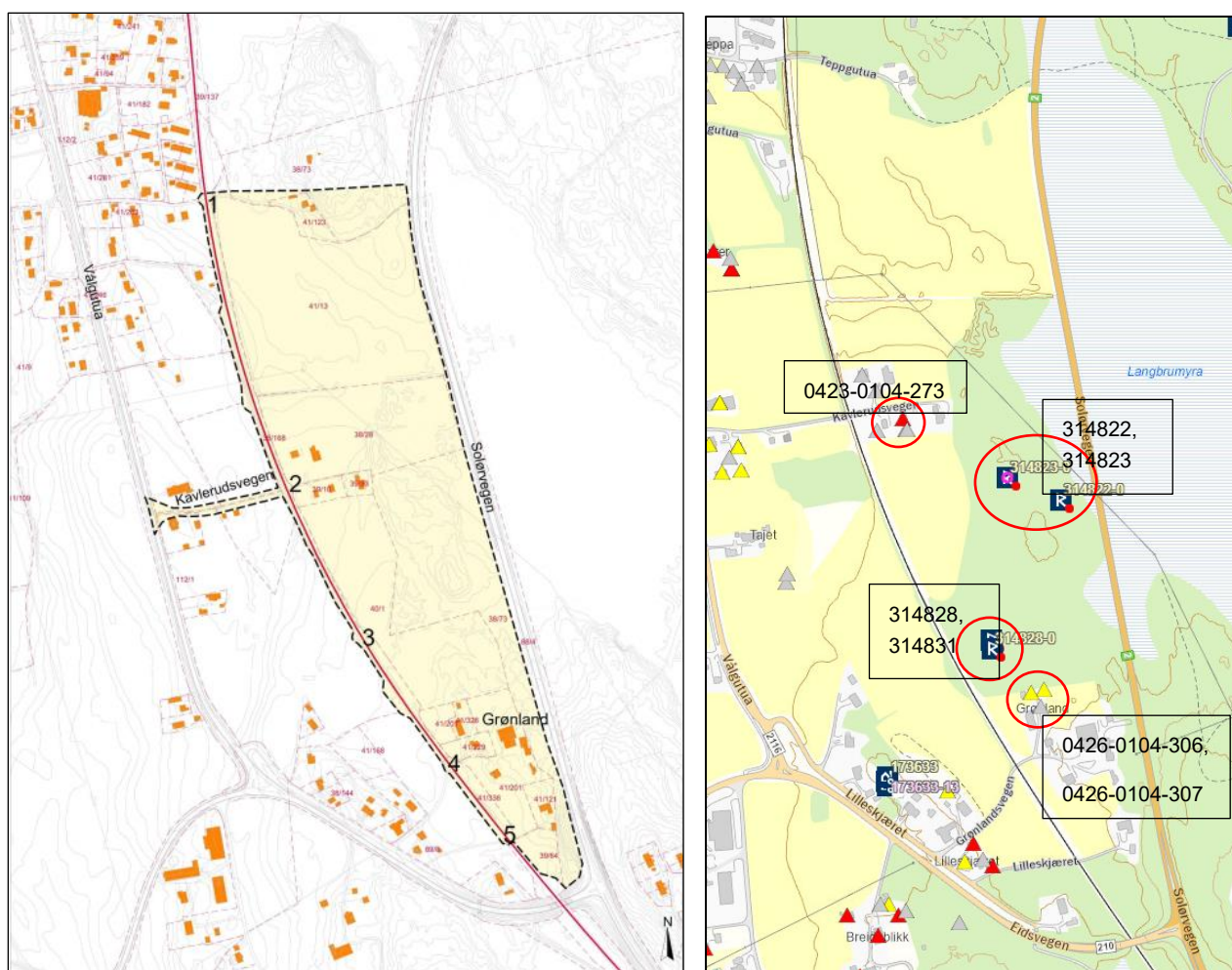

Figure 1: Til venstre: kart over plangrense, i henhold til varselbrev (Kilde: Sweco) og kart over kulturminner i området til høyre (kilde: Askeladden. NB: Ulik målestokk)

Innlandet fylkeskommune gjennomførte i 2023 en arkeologisk registrering i planområdet, og funn fra denne er lagt inn i Riksantikvarens database for registrerte kulturminner, Askeladden. Oversiktskartet i Askeladden anses dermed som oppdatert. Selve registreringsrapporten er per mai 2024 ikke ferdigstilt, og er dermed ikke benyttet som grunnlag i dette notatet. Informasjon er primært hentet fra Askeladden, Lovdata og skriftlig informasjon fra Innlandet fylkeskommunes rådgivende arkeolog.

Notatet er utført av seniorrådgiver for kulturminner og kulturmiljø i Sweco, Gøril Nordtvedt.

Automatisk fredete kulturminner

Omtrent midt i planområdet ble det i 2023 registrert fire kullgroper med datering yngre jernalder-middelalder. Lengst i sør ligger to kullgroper ca. 10 meter fra hverandre (Askeladden ID 314828 og 314831), og mot nord og øst ligger to kullgroper vel 70 meter fra hverandre (Askeladden ID 314822 og 314823). Alle disse er automatisk fredet, og har fem meters sikringssone rundt selve kulturminnet. Sikringssonen på de to anleggene lengst i sør overlapper hverandre, hvilket betyr at de samlet sett innehar en båndleggingssone på vel 27 meter fra nord – sør, og 17 meter fra øst – vest på det bredeste. Den nordligste kullgropen, med ID 314823 har en båndleggingssone på 21 meter i diameter, mens den tilhørende 314822 er 16 meter. Enhver aktivitet innenfor disse båndleggingssonene krever varslings til Innlandet fylkeskommune. Fylkeskommunen ga følgende innspill på epost den 15.01.24:

Du skrev tidligere at kullgroperne ikke kommer i direkte konflikt med tiltak. Hvis det fortsatt er tilfelle, kan de sannsynligvis legges inn i plankartet med hensynssone d (H730), båndlagt etter kulturminneloven. Dette må også framkomme i bestemmelsene. Hvis noen av kullgroperne blir berørt av tiltak (også hvis sikringssonen f.eks. er nær eller blir liggende i kant med tiltaksområder), er det bedre at de søkes frigitt jf. kulturminneloven § 8, fjerde ledd, og da vises som bestemmelsesområde #... i plankartet. Det er viktig at kulturminner som skal bevares i planen får et reelt langsiktig vern. Vi anbefaler derfor at det i tillegg til hensynssone d som, utgjør det automatisk freda området, i tillegg legges på en hensynssone c utenfor, for nettopp å gi kulturminnene et reelt vern. Det kan legges inn bestemmelse om hva som tillates innenfor hensynssone c, f.eks. tiltak som ikke vil få en alt for skjæmmende effekt for kulturminnet. All erfaring tilsier at kulturminner og/eller deres sikringssoner som blir liggende tett på tiltaksområder blir utsatt for skade eller slitasje, og av og til ender det med politianmeldelse. Hvis det ikke er plass for en ekstra hensynssone c, er det bedre at de søkes frigitt.

I Kulturminnelovens §8 står følgende (se fjerde ledd i uthevet skrift):

§ 8. Tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner.

Vil noen sette i gang tiltak som kan virke inn på automatisk fredete kulturminner på en måte som er nevnt i § 3 første ledd, må vedkommende tidligst mulig før tiltaket planlegges iverksatt melde fra til vedkommende myndighet eller nærmeste politimyndighet. Vedkommende myndighet avgjør snarest mulig om og i tilfelle på hvilken måte tiltaket kan iverksettes. Avgjørelsen kan påklages til departementet innen 6 uker fra underretning om vedtaket er kommet fram til adressaten.

Viser det seg først mens arbeidet er i gang at det kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne på en måte som nevnt i § 3 første ledd, skal melding etter første ledd sendes med det samme og arbeidet stanses i den utstrekning det kan berøre kulturminnet. Vedkommende myndighet avgjør snarest mulig – og senest innen 3 uker fra det tidspunkt melding er kommet fram til vedkommende myndighet – om arbeidet kan fortsette og vilkårene for det. Fristen kan forlenges av departementet når særlige grunner tilsier det. Første ledd, siste punktum får tilsvarende anvendelse.

Bygg, anlegg m.v. som er oppført eller påbegynt i strid med paragrafen her, kan departementet kreve fjernet eller rettet innen en nærmere fastsatt frist.

Tillatelse i medhold av første ledd skal ikke innhentes for bygge- og anleggstiltak som er i samsvar med reguleringsplan som er vedtatt etter denne lovs ikrafttreden. Tilsvarende gjelder for områder som i kommuneplanens arealdel er utlagt til bebyggelse og anlegg, og der vedkommende myndighet etter loven her har sagt seg enig i arealbruken.

Nyere tids kulturminner

Det ligger tre SEFRAK-registrerte bygg innenfor planområdet. (SEFRAK = Sekretariatet for registrering av faste kulturminner). Det eldste bygget er en låve oppført før 1850 (rød trekant i Kavlerudsveien på fig. 2, ID 0426-0104-273). Tiltak på eller ved SEFRAK-bygg fra før 1850 som kan ha en direkte påvirkning på kulturminnet, skal i henhold til kulturminnelovens § 25 meldes til fylkeskommunen av ansvarlig kommune i forbindelse med planarbeidet.

Lengst sør i planområdet står to øvrige SEFRAK-bygg.: et stabbur fra første kvartal av 1900-tallet (SEFRAK-ID 0426-0104-306) og et fjøs fra tredje kvartal av 1900-tallet (SEFRAK-ID 0426-0104-307). Begge er markert med gul trekant i oversikten til høyre i figur 1. Fra flyfoto ser vi at fjøset ble fjernet en gang før 2004. Stabburet mot vest står fortsatt. Stabburets alder tilsier at de ikke har et høyt vern i henhold til gjeldende lovverk (se siste avsnitt for spesifikasjoner rundt dette).

Anbefalinger

Fylkeskommunens innspill her er fornuftige med tanke på å sikre kulturminnene også i anleggsfasen. Ut ifra de foreløpige skissene med forslag til trasévalg, ser det ut til å være spesielt kullgropen med ID 314822 (lengst øst) og låven (SEFRAK 0426-0104-273) som vil påvirkes direkte. Fylkeskommunens råd er enten å omgi de automatisk

fredete kulturminnene med en hensynssone c eller å søke om å frigi kulturminnet fra fredningsbestemmelsene. Kullfremstillingsanlegg finnes i store antall i Norge, og er vanlige i denne delen av landet. Det anses dermed som trolig at en søknad om fritak i henhold til kulturminnelovens §8, fjerde ledd vil godkjennes, dersom det i tiltaket anses som nødvendig.

Hva angår låven er det ukjent hvorfor denne er registrert med høy alder når det ikke oppgis noen begrunnelse for vern/alder i verken registreringsskjema (Bra-arkivet) eller inne i Askeladden. Dette kan bety at fylkeskommunen ønsker å sikre seg en ekstra sjekk av bygget ved eventuelle rivningstiltak eller annet som vil ha en negativ innvirkning på bygget. Det anbefales dermed at Innlandet fylkeskommune informeres om at tiltaket vil mulig påvirke bygget, tidligst mulig. Ut ifra fylkeskommunens tilbakemelding hva angår kullgropene, ser det ikke ut til at de har tatt stilling til annet enn automatisk fredete kulturminner. Tiltakshaver kan med fordel etterspørre om eldre bebyggelse er vurdert av fylkeskommunen, herunder også stabburet fra 1900-tallet.